

О. В. БАЖАН*

КРУГЛИЙ СТІЛ «КРИМ – ЦЕ УКРАЇНА. ДОКУМЕНТАЛЬНІ СВДЧЕННЯ В АРХІВАХ УКРАЇНИ»

Обговорення актуальних проблем відтворення в архівних документах історії українського Криму у форматі круглого столу було ініційовано Центральним державним архівом громадських об'єднань України (ЦДАГО України) за підтримки Міністерства юстиції України та Державної архівної служби України. Захід відбувся 15 лютого 2019 р. у ЦДАГО України і мав на меті розгляд питань щодо наявності історичних джерел в архівних установах України про українську складову політичного, економічного, соціального, культурного розвитку Криму, його місця в загальноукраїнських процесах; обмін досвідом у сфері формування, забезпечення збереженості та використання документів Національного архівного фонду (НАФ) з історії Криму; визначення основних напрямів подальшої роботи з популяризації та сприяння дослідженням документальної спадщини, пов'язаної з історією Криму. Зазначена проблематика зацікавила представників різних державних, наукових, освітніх, громадських інституцій, зокрема: Міністерства юстиції України, Міністерства інформаційної політики України, Міністерства питань окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України, Державної архівної служби України, Інституту історії України і Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського Національної академії наук України, Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, державних архівів, а також Меджлісу кримськотатарського народу.

Відкриваючи засідання круглого столу, директор ЦДАГО України, модератор заходу О. Бажан наголосила, що на 2019 р. припадає низка знакових дат із новітньої історії Кримського півострову – це і 75-та річниця депортації кримських татар, і 65 років набуття юридично закріп-

* *Бажан Ольга Вікторівна* – директор Центрального державного архіву громадських об'єднань України.

леного статусу складової частини української території, і сумна 5-та річниця анексії Криму Російською федерацією. З огляду на це, актуальною постає потреба в осмисленні наявного ретроспективного інформаційного потенціалу, який зберігається в державних архівних установах і свідчить про безперервний історичний зв'язок України та Криму, а також необхідність розроблення подальших шляхів наповнення НАФ документами з «кримської» тематики.

Зі вступним словом до учасників заходу звернувся заступник міністра юстиції України Д. Чернишов. Він зазначив: «Теза про те, що Крим – це Україна, ні в кого не викликає сумніву, і цей круглий стіл має на меті лише ствердити цей факт, оскільки Крим є частиною не лише нашої історії, не просто географічною точкою, а фактично частиною душі кожного українця». Також він зауважив, що робота з повернення півострова ведеться постійно, а тому «...необхідно збирати абсолютно всі факти стосовно анексії Криму та життя його мешканців на тимчасово окупованих територіях, щоб згодом надати їх на судовому процесі проти агресора».

Голова Державної архівної служби Т. Баранова у своєму виступі зупинилася на соціально-правовій складовій роботи архівів: «Саме архівні документи можуть слугувати певним гарантом соціально-правового захисту наших співвітчизників, які були вимушені тимчасово залишити рідні домівки на Кримському півострові. Це дуже добре розуміють працівники архівних установ України, виконуючи запити соціально-правового характеру, що надходять від громадян, які на сьогодні мають статус внутрішньо переміщених осіб». Крім цього, Т. Баранова акцентувала увагу присутніх на тому, що в українських архівах зберігається великий масив документів, який відтворює відносини України і Криму в політичній, економічній, торговельній, військовій, соціальній, культурній сферах у різні історичні періоди.

На важливості проблематики круглого столу в контексті активізації досліджень історії кримськотатарського руху наголосив Голова Меджлісу кримськотатарського народу, народний депутат України Р. Чубаров. Він підкреслив вагомість архівних документів для вивчення цієї тематики і закликав представників архівних установ до співпраці. Крім цього, Голова Меджлісу зазначив, що знання власної історії є дієвим запобіжником російській імперській пропаганді.

У продовження цієї теми виступив заступник голови Меджлісу кримськотатарського народу А. Чийгоз, відзначивши, що у розумінні Росії окупація Криму – це початок розпаду України. Тому боротьба за Крим – це збереження України. Він зауважив: «Ми кримські татари – корінний народ України. Нас часто називали українцями, і ми пишалися цим. Якщо ми будемо розповідати історичну правду, Росії не вдасться закреслити наше спільне минуле».

Радник міністра інформаційної політики України Ю. Каздобіна нагадала, що розвінчання міфів російської пропаганди щодо минувшини і сьогодення Кримського півострова є одним із завдань затвердженої українським урядом Стратегії інформаційної реінтеграції Автономної Республіки Крим та міста Севастополь. «Україна може і має діяти на випередження тих кроків, які реалізуються Російською Федерацією. Нам необхідно розповідати про свою історію», – відмітила вона, наголосивши на важливості спільної роботи істориків і фахівців архівної справи.

З пропозиціями щодо змістовного наповнення такої співпраці виступила директор ЦДІАК України О. Музичук. На її думку, держава має вибудувати інформаційну програму стосовно висвітлення найбільш важливих подій в українській історії, серед яких – Голодомор 1932–1933 рр., Бабин Яр, репресії, Крим тощо.

Під час роботи круглого столу директори та працівники ЦДІАК України, ЦДАГО України, ЦДАВО України, ЦДКФФА України імені Г. С. Пшеничного, Державного архіву Київської області, Галузевого державного архіву Служби безпеки України (ГДА СБУ) поінформували про наявність у їхніх фондах та змістове наповнення документів з історії політичного, соціального, економічного і культурного розвитку Криму.

Так, висвітленню в архівних документах взаємовідносин населення українських земель та Кримського ханату в середині XVIII ст. присвятив свій виступ провідний науковий співробітник відділу давніх актів ЦДІАК України, канд. іст. наук О. Пономарьов.

Про документи кримської тематики, що зберігаються в ЦДАГО України, розповіла начальник відділу використання інформації документів, канд. іст. наук С. Власенко. Вона наголосила, що документи архіву стосовно Криму можна розподілити на 3 хронологічні періоди: перший охоплює 1918–1953 рр., другий – 1954–1991 рр. і третій – період незалежності України. Аналіз цих документів дозволяє відстежити українську складову в історії Криму та його роль у загальноукраїнських процесах XX–XXI ст.

Характеристику документам ЦДАВО України, що висвітлюють історію Криму, надала завідувач сектору публікації документів цього архіву Н. Григорчук. Зокрема вона зазначила, що документальний масив з історії Кримського півострова доби Української революції 1917–1921 рр. досить різноманітний за видами документів та цікавий за змістом. Так, у журналах засідань уряду Української Держави містяться відомості про відносини з Кримським Краєвим урядом, асигнування коштів на Севастопольський порт, перебіг переговорів щодо умов приєднання Кримського півострова до України. Наприкінці свого виступу Н. Григорчук відмітила, що, зважаючи на важливість теми, співробітники архіву продовжують працювати у напрямі виявлення документів з історії Криму у фондах ЦДАВО України.

Директор ЦДКФФА України імені Г. С. Пшеничного В. Берковський у своєму виступі зазначив, що у комплексі джерел з історії Криму особливе місце займають аудіовізуальні документи, оскільки вони дозволяють відслідковувати процеси, які неможливо дослідити в межах звичайних паперових інформаційних носіїв, а саме – дають користувачу зорове відображення подій, можливість побачити та почути відомих історичних персон тощо. Далі він зауважив, що перші кінодокументи, які стосуються кримської тематики, у фондах ЦДКФФА України імені Г. С. Пшеничного датуються першою половиною 1920-х років. Збережені кіносюжети дозволяють відтворити вигляд не лише тих чи інших явищ, але й, що найголовніше, вигляд втрачених на сьогодні об'єктів культури та природних пам'яток, відобразити суттєві елементи міського та сільського краєвиду.

З актуальності кримської проблематики в умовах сучасних реалій новітньої історії України розпочала свою доповідь директор Держархіву Київської області С. Каменєва. Вона відмітила, що джерела з історії Криму є частиною документального масиву архіву. Для них не характерні значний обсяг і тематична різноманітність, однак це не применшує їхнього інформаційного потенціалу. Вказані документи містять цінну інформацію про окремі аспекти соціально-економічного та соціально-культурного розвитку Криму впродовж 1920–1960-х років ХХ ст. Зокрема, вони висвітлюють питання організації допомоги населенню півострова, яке постраждало від землетрусів влітку і восени 1927 р., політику щодо переселення з Київщини до Криму українців та представників національних меншин у 1920–1930-х роках ХХ ст. та заселення півострова впродовж 1944–1950-х років, тематику будівництва об'єктів курортної інфраструктури Криму в ХХ ст.

Про кримський сегмент документальної бази ГДА СБУ поінформував заступник директора архіву, канд. іст. наук А. Хромов, зазначивши, що справи з протоколами репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму в Криму 1920–1953 рр. є одним із найбільш змістовних комплексів документів, який відображає історію кримського півострова до його входження до складу УРСР. Ці документи у свій час зберігалися в архівному підрозділі Головного управління СБУ в Автономній Республіці Крим та були витребувані на зберігання до ГДА СБУ в 2009 р. Сьогодні, відмітив виступаючий, в умовах окупації Криму відкритий доступ до цих документів є надзвичайно важливим.

З результатами наукових розвідок, здійснених на основі дослідження архівних джерел із кримської проблематики, ознайомили присутніх завідувач відділу історії України 20–30-х років ХХ ст. Інституту історії України НАН України, член-кор. НАН України, д-р іст. наук Л. Якубов та завідувач кафедри новітньої історії України історичного факульту-

тету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, канд. іст. наук А. Пижик.

У своїй доповіді «Кримські студії: політичні і наукові виклики і контексти» Л. Якубова наголосила, що за останній час науковцями Інституту історії України НАН України підготовлена низка ґрунтовних аналітичних доповідей, в яких йдеться про розвиток півострова на «цивілізаційному стику» впродовж століть, про Крим у вогні революційних змагань (1917–1921 рр.) та наслідки радянських інтеграційних практик (депортації, винищення та масові репресії проти татар та інших народів), про Кримський півострів у складі незалежної України та Крим в обіймах «руського мира».

А. Пижик привернув увагу учасників круглого столу до теми конституційного статусу Кримської автономії в історичному і сучасному контекстах. Він зауважив, що в умовах революції 1917–1921 рр. населення півострову отримало можливість проголосити і почати будувати власну модель державності, які й були закріплені в конституційних документах тієї доби. Сучасний конституційний статус Автономної Республіки Крим та повноваження її органів влади визначені в Конституції України. Незаконна анексія Криму Росією не змінила конституційний статус Автономної Республіки Крим, яка надалі залишається тимчасово окупованою територією України.

Доповіді, виголошені під час роботи круглого столу, адресовані як найвищим органам влади, так і широкій громадськості.

Зацікавленість учасників заходу викликала виставка оригіналів документів, підготовлена працівниками ЦДАГО України. Презентовані в експозиції документи висвітлили різноманітні аспекти історії Криму протягом XX–XXI ст. Особливу увагу присутніх викликали накази командування і політичного управління Збройних сил України та Криму 1921 р., етнографічна карта України, опублікована у грецько-українському часописі 1920 р. із позначенням відсоткового співвідношення українського населення в різних регіонах, у т. ч. і в Криму, документи про постачання продовольства до Кримського півострова у міжвоєнний період, а також протоколи установчих конференцій та зборів кримських організацій політичних партій початку 1990-х років – Народного Руху України, Демократичної партії України тощо.

У ході роботи круглого столу відбулася жвава дискусія щодо подальшої спільної роботи архівістів, науковців, викладачів, пов'язаної з дослідженням та популяризацією документальної спадщини Криму. Учасники заходу обмінялися досвідом роботи у сфері формування, забезпечення збереженості та використання документів НАФ з історії Кримського півострова.

Заключним етапом роботи круглого столу стало обговорення й прийняття проекту його резолюції. Учасники дискусії відмітили, що

державні архівні установи зберігають величезний документальний ресурс, який ретроспективно відображає Крим в економічному, суспільно-політичному та етнокультурному просторі України. Крім цього, вони дійшли згоди, що інформаційний потенціал НАФ може і повинний стати складовою частиною інструментарію різноманітних заходів, спрямованих на деокупацію Кримського півострову.

Відкриття роботи круглого столу «Крим – це Україна. Документальні свідчення в архівах України». Зліва направо: директор ЦДАГО України О. Бажан, заступник Міністра юстиції України Д. Чернишов, Голова Державної архівної служби України Т. Баранова.
ЦДАГО України, 15 лютого 2019 р.

Фрагменти експозиції виставки оригіналів документів про Крим із фондів ЦДАГО України.
ЦДАГО України, 15 лютого 2019 р.

Під час роботи круглого столу «Крим – це Україна. Документальні свідчення в архівах України». ЦДАГО України, 15 лютого 2019 р.

Народний депутат України, Голова Меджлису кримськотатарського народу Р. Чубаров та директор ЦДАГО України О. Бажан під час круглого столу «Крим – це Україна. Документальні свідчення в архівах України». ЦДАГО України, 15 лютого 2019 р.